

וכבר גמרה ועוד זרחה החמה אח"כ, ועכ"ח
דהתחילו ערבית לפני פלג על סמך שיגמרו בזמנה,
ואפשר לדחות דזרחה החמה אין פירושו שראו עוגל
החמה, כי כבר היה אחר שקיעה והיה נראית אורה
מתוך חלונה, כי זמן ממושך אחר השקיעה עדיין
מאיר כל הרקיע מזהרורה.

אבל לא שיתחיל בלילה, משא"כ כאן דאיכא שיעור
מפורש במשנה ודאי שצ"ל כולה בזמנה, והראיה
שלו מברכות (כז:): דטעו והתפללו מעריב ביום
המעונן ואח"כ זרחה החמה, והבין האפיקי מגינים
שהיה עוד לפני השקיעה, והיאך אפשר שהתחילו
להתפלל אחר פלג שהנא רק ג' מינוט לפני השקיעה
אח"כ 1234567

♦♦♦

פרק ד'

אם מותר לעבור זמן תפלה בשביל הליכה למקוה או בשביל לימוד

(ב) אבל אם אינו דבר מצוה פשיטא דגם להטור אסור
להתעסק בשום דבר משהגיע זמן תפלה, (וצפרט
לפי הדרישה בדברי העור אין לחזר אחר מים רק במהלך דרך
ממילא יגיע למים, מהיות טוב ימתין שלא להתפלל עד שיגיע
שם, אבל לחזר אחריו במיוחד אסור לדידה גם להטור).

ובש"ע (נכד) פסק דצריך לחזר אחריו כשיטת רי"ף
ודעימיה, ומ"מ כ' שאם מתיירא שמא יעבור
זמן תפלה אסור לחזר, (וכ"ה אם יפסיד תפלה בליצור צ"ח
כונא צמשי"ב כ), והיינו לשיטתו בב"י בדברי הטור
דרב חסדא לייט אסוף זמנו, ובדרכי משה חולק ונקט
כשיטת תוס' ורבינו יונה, דגם לתפלה אסור לחזר,
וברמ"א ציין כאן לסי' רלג דשם חזר בו המחבר ופסק
דאין לחזר אחר מים לתפלה, (כן מפרש שם הטו"ז),
וצ"ע על משנ"ב דמפרש מה שציין כאן לסי' רלג
דשם מבואר זמן תפלת מנחה, ומה שייכות יש לזה
כאן דלא מדבר מזמן תפלה, ויש ליישב פסקי המחבר
גם ד' המשנ"ב, דלפני זה כ' המחבר (נסי' רלג) דכבר
נהגו להתפלל מנחה סמוך ללילה, (ולמשנ"ב היינו עד
ציה"ש), וא"כ בכה"ג ודאי אסור לחזר אחר מים כמ"ש
גם בסי' צב דאם יש חשש של איחור זמן התפלה
אסור, וזהו כונת המשנ"ב ששם נתבאר זמן תפלת
המנחה לפי המנהג שהוא מאוחר, ולפי"ז י"ל דגם
מה שציין כאן הרמ"א לשם אין הכונה שהמחבר חזר
בו רק שיש חילוקי דינים בזה, (ואף שצ"ד המשנ"ב קט
דחוק י"ל כן לחומר הנושא, וצפרט ד' המחבר מיושגין באופן
מרווח, אך ל"ע למד לא פ"י כן הטו"ז).

(ג) ובפמ"ג (נכ משנ"ב א) יישב פסקי המחבר בעוד ג'
אופנים (א) עפ"י הדרישה הנ"ל דרק בהולך בדרך
צריך לחזר, ובסי' רלג מיירי בביתו דא"צ לחזר, (ב)
דגם להמחבר א"צ לחזר רק בידיו מלוכלכות (כפסק
המחבר ס"ה) ובסי' רלג מיירי בסתם ידים, (ג) דבסי'
רל"ג בתפלת המנחה דעיקר זמנה מט' שעות ומחצה
ל"ש עד הלילה שיעור ד' מילין ולכן לא כ' דיחזור,
(אולי כונתו דאם אין כ"כ זמן לא אמרו לחזר כדי שלא יאחר זמן
תפלה, וא"כ היינו כך מה שכתבתי אלא דעדיפא מזה קאמינא
דמיירי לפי המנהג שהתפללו עוד יותר מאוחר).

שאלה: המאחרים זמן תפלה בשביל שרוצה ללמוד
לפני התפלה, שיש בזה ענין כמבואר
בספה"ק, או בשביל שרוצה לילך למקוה ויש חשש
שעיי"ז יאחר זמן תפלה (וכמוזן שיעוד יהיה לפני חלות) או
בשביל אמירת תהלים וכיו"ב י"ל איזה היתר או לא.

תשובה: על פי התורה אין שום הוה אמינא של היתר
בזה, ואבאר דבריי.

(א) בגמ' (נרכות טו.) רב חסדא לייט אמאן דמהדר
אמיא בעידן צלותא, והני מילי לק"ש אבל
לתפלה מהדר, והנ"מ לקמיה אבל לאחוריה אפילו
מיל אינו חוזר, (כ"ה גירסת רש"י, רי"ף, רמב"ם רש"א,
ופסק המחבר בסי' ל"ז ס"ד, וע"י להלן דלשיטת הטו"ז המחבר
חזר בו בסי' רלג).

ותוס' (ד"ה אמאן, וכ"ה ש"י רבינו יונה, רא"ש, מרדכי, פסק
הרמ"א דג"מ, ולעו"ז ש"י המחבר בסי' רלג) לא היה
בגירסתם הך בבא דוהני מילי לק"ש, דה"ה לתפלה
אף שהוא דרבנן עשאוהו כעין דאורייתא, שאין
חוזרין על מים מחשש שמא יאחר הזמן (וכפשטות ל'
הגמ' 'ללוחא' ועוד ראיה ע"י רבינו יונה), ומבואר ברבינו
יונה דאף מתחלת זמן תפלה אף דעדיין יש לו שהות
הרבה אין לו לחזר אחר מים, (ומי"מ להתפלל צמנין צריך
להדר אחריו לפניו ד' מיל ולאחוריו עד מיל כמ"ש בסי' 5).

והטור (א"ח נכד) אף דלא ס"ל כרי"ף לחלק בין
לפניו בין לאחריו, מ"מ נקט כוונתיה דלתפלה
צריך לחזר אחר מים, (ואולי הי"ל הג"י בגמ' רק והי"מ
לק"ש וכו' לא הצבא דוהי"מ לקמיה, אבל הצ"י לא פ"י כן
כדלהלן), ומפרש הב"י דלעולם ס"ל להטור כשי'
התוס' ורבינו יונה דגם לתפלה אסור לחזר אחר מים,
אבל לא מסתבר ליה כרבינו יונה דמיירי מתחלת
הזמן דסו"ס מצוה הוא לרחוץ במים, ולמה לא יחזור
אחריו.

הלכו אחרי תאות נפשם לא במאכל ולא בשאר דברים קדשו עצמם במותר להם עד קצה האחרון, ולא דיברו שום דבר בטל, והתפללו במתינות ובמסירות נפש, חיו חיים של קדושה וטהרה במלוא מובן המלה, והאיך רוצים להתדמות אליהם במה שיאחרו בזמן תפלה בלבד, ומנקטי קולי קולי, ועוד דאותן החסידים עצמם היו צועקים ככרוכיאל שלא ילמדו מהם כי היו אנוסים מחמת רוב חולשתם או מחמת חולי מעיים וכיו"ב, ועכשיו באים אנשים המשוקעים בכל טינות הבלי עוה"ז ואומר ראו כי חסיד אני, והעושה מקולי ב"ש ומקולי ב"ה רשע הוא (חולין) וכ"ש הנוקט קולי נגד ההלכה ומקלו יגיד לו, וחבל על כל טיפת דיו להאריך בזה, כי אין חפץ לכסיל בתבונה ואף אם תכתוש האויל במכתש.

ז) וכבר כתב הגאון ר' שמעון סופר (צאנז) שזמנתינו (סופרים מכתב כג) דמה שארז"ל חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת קודם התפלה, ראשונים מכלל דאיכא חסידים אחרונים שאינם שוהים, משום שנתקלקלו הדורות ורבו המתחסדים העושים שקר בנפשם, ומלאכתם לא נעשית ותורתם לא משתמרת, ועל כן ראו חסידים האחרונים מפני תקנת הכלל לעזוב מנהג חסידים הראשונים וכו"ע שכשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר, וכל ערום יעשה בדעת וגו' שיהיו כל דרכיו מבושמים ומתקונים ומקובלים על הבריות כדי לקרבם אל התורה ע"ש בנועם דבה"ק.

ח) ואין ערוך כלל לתפלה שלא בזמנה (אפילו לפני חלות) מעלת התפלה שהוא בזמנה, ואם חושב להרויח במה שילמוד לפני התפלה בודאי אין כונתו לש"ש, רק להתפאר ולהתגדל בלימודו, דאם היה כונתו לשמים היה מבין שרצון הקב"ה הוא לקיים תורתו כמצותה, ולא לעשות טובות להקב"ה ע"י לימוד לפני התפלה, והמאחרים בתפלה בשביל שעוסקים בצרכיהם הגשמיים אינם מאמינים שהקב"ה הוא שומע תפלה וכל פרנסתם וחיותם תלוי רק בו בלבד, והראיה דכשיש לו פגישה חשובה לצורך פרנסתו או בריאותו יכול להתפלל בזמנה, ואלא מאי עכשיו שאינו צריך לילך לפעולתו, אין צורך להתפלל בזמנה?

ט) ויכולין לנסות זאת בחוש אצל כל אחד להבטיח לו מאה דאלער לכל יום שיתפלל בזמנה, בלי ספק יקדימו להתפלל בלי שום איחור ועיכוב, וזו תביעה חזקה הצועקת עד לב השמים על כל אלו המתעצלים בטענות שונות, והיותר גרוע במה שמלבישים זאת במחלצות החסידות. וכזה הם

ולענין גוף נקי הרי נפסק ההלכה (או"ח נז וכ"כ משמ"ב ושו"ע"ר) דאם יכול להעמיד עצמו ע"ב מינוט יתפלל כך.

וכ' בתשו' מהרש"ג (א, לד) דהמחפשים טעמים על האיחור בתפלה הוא **הבל הבלים ודברים ריקים** כי אפילו יתקבצו כל טעמים שבעולם אין יכולים להזיז מדברי חכמי הש"ס.

ד) העולה לדינא דבזה כל הפוסקים שוין, דכיון שהגיע קרוב לזמן תפלה באופן שיש להסתפק שע"י שילך למקוה או ילמוד יאחר זמן תפלה אסור לעסוק בזה, כי אף אם הוא דבר טוב ונכון, אבל פשיטא דאינו דוחה עיקר מצות תפלה, וכמ"ש בחובת הלבבות דאם אין תוספת אין עיקר, ובכלל אסור לאדם להכניס עצמו במצב של אונס שמא יאחר זמן תפלה, (וכמו שהוכחתי במק"א, ונחשק שלמה [נרכות טו.] כי **בסבת רש"י** לחלק בין ק"ש לתפלה דבתפלה יהא מותר לחזור אחר מ"ש **מ"ש** דיש לה תשלומין משא"כ ק"ש, מצוה מזה דלחוס' לא נקרא נאנס אם מאחר, או דלכתחלה אסור להכניס עצמו במצב של איחור על סמך תשלומין, ועוד אפשר דאם הכניס עצמו בזה אין לו דין שוגג שיועיל לזה תשלומין).

ה) והא דמבואר (סי' פטג) דאסור לו להתעסק בצרכיו עד שיתפלל שמו"ע, וא"כ מה שאינו צרכיו הפרטיים, (כמקוה או לימוד) אין איסור, פשוט דשם מיירי גם באופן שבודאי יהיה לו שהות אח"כ להתפלל דבכה"ג לפסק המחבר מותר לילך למקוה או לחזור אחר מים, ומ"מ אסור לעשות צרכיו הפרטיים, ובכלל זה אסור לשהות במקוה ולשוח דיבורי חול, (וזכו מדינא אצל מאד חסידות מצוה דאין לדבר שום דיבור חול לפני התפלה וכ"ש שלא במקוה שמערתה לטור לא להיפוך, ואצל שתיית קאוה אסור מדינא בחבורה כמ"ש ז"י צט"ס רש"א), ומה"ט בלבד עדיף להקדים תפלתו במה דאפשר כדי שלא יכשל באלו האיסורים, וע"י שו"ע (סי' פט סוס"ב) דאסור להתעכב בדברים כלל לפני התפלה ובב"י בשם הרשב"א שלא יפנה לבו לעשות שום דבר עד שיתפלל, וכ' רד"ק דזהו כונת הפסוק (תהלים כ ד) בקר תשמע קלי ר"ל מיד בבוקר טרם שיעסוק בעסקי העולם, ויש להוסיף דזה"פ תשמע קולי, ר"ל **אז הוקא מסוגל שתשמע קולי**.

ו) ויש מתחסדים לשוא להראות על חסידים הראשונים שהיו מתאחרים לפעמים בתפלה מחמת רוב ההכנה לתפלה, אבל לב להבין אין להם שלא בזה מתחילין להיות חסיד, חסידים הראשונים היו עובדים את ה' יומם ולילה בלי הרף, שנה לא נתנו לעיניהם, אוכל לא בא בפיהם רק המוכרח לקיום נפשם. בעטו בחומר שלהם בכל האכזריות. לא

סגולה לקיבול התפלות כמבואר בגמ', עוד יש בזה הרגל טוב להיות איש מסודר, שזה מורה על בעל שאיפה חזקה, שיש לו מטרה ומהלך, וזהו מחלת בעלי תורה בזמנינו שאין להם סבלנות להיות רגילים בדבר א' זמן ארוך, רק מחליפין מצבם ולימודם בכל איזה משך זמן, וגם להלכה יש מעלה בקביעות זמן מיוחד לתפלה לשיטת רש"י (זרכות כ:). דצריך להתפלל סמוך למטתו, והקשו עליו בתוס' ע"ש, והרא"ש (זרכות פ"א סי' ז) כ' דלא כתב רש"י רק במי שאינו רגיל לילך לביהמ"ד דיש חשש שיטרד בגירסתו, אבל הרגיל לילך לביהמ"ד כיון שדרכו להתפלל בכל יום יתן לבו ויזכור להתפלל, (ועי' רבינו יונה שם דמ"ט צלימוד לרבים אין חוששין לה), ולפי"ז יתכן דזה אמרו רק במי שי"ל זמן קבוע, יש לו מה שיזכיר אותו אבל מי שאין לו זמן קבוע, ובכל יום מתפלל בזמן אחר אין לו מה שיזכיר אותו, אולי אינו נכון שילמוד לפני התפלה.

חוטאין ומחטיאין לומר שאין בזה שום חסרון, (ועל כן אין להם סמך על הצדיקים שהם לא היו יכולין להקדים אפילו צעד אלק דאלער ליום, אבל מי שיכול להקדים צעד אלק דאלער ליום מחוייב להקדים בלאו הכי), ואפילו אם נניח שהם מתבוננים לפני התפלה בגדלות ה' וכו', הלא יכולים לילך לישון במוקדם תיכף אחר תפלת ערבית, ולקום בשעה מוקדמת ולעסוק בהתבוננות והכנות ה' שעות ועדיין יתפללו לפני סוף הזמן, ומן הסתם גם ע"ז יש להם תירוצים אויליים למה אין עושים כן, וע"ז אומר הקב"ה הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, לא יצטדקו כ"כ בדביקות בה' והתבוננות בגדלותו וישמרו תורתי להתפלל ולקרות ק"ש עם הברכות בזמנו כרצוני ולא כרצונם.

י) ואגב דעסקינן בהלכות תפלה אין להעלים דהיותר מובחר הוא לקבוע לו מנין תמידית שמתפלל בו לא בכל יום במקום אחר, דזהו בכלל הקובע מקום לתפלתו כמבואר (נ"ט) ומלבד שזהו

פרק ה'

נרחית תפלת ציבור מפני תפלה בזמנה (מג"א נ"ז), וכמו"כ צריך להתפלל בלי תפלין אם יש חשש שיעבור זמן תפלה (סי' סו ס"ח מג"א יז), אע"פ שעיקר מצות תפלין להיות עליו בשעת ק"ש ותפלה, ואסור לומר סליחות לפני התפלה אם יש חשש שע"ז יעבור זמן תפלה (מורה באמצע רמב"א).

ד) ואחרי כל זה מי פתי יסור הנה, לאחר זמן תפלה בתירוצים של מה בכך, ועוד יתבונן בנפשו ויודה על האמת שכשיש לו פגישה חשובה בנוגע פרנסתו, או איזה משפט קשה שצריך להופיע בזמן, או ח"ו לרופא, או נופלין כל התירוצים, ואין צריכים לזרוז ומגיע שם עוד כמה מינוטין לפני הזמן, והיאך לא יאמין שכל פרנסתו ובריאותו תלוי אך בבוא כל עולמים, וסגולת תועלת התפלה אינה אלא אם מתפלל אותה בזמנה, וכמ"ש בהקדמת מנחת אלימלך עה"ת (מהגד"ל מראשית נדפס תרנ"ה), ועי"ש עוד בשם הרה"ק מזאקילקוב דביותר צריך לזהר בזה הרבנים ותלמידי חכמים כיון שלומדים מהם, ופי' בזה כפל הלשון לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, דין על עצמו וחשבון על אחרים שלמדין ממנו, וכפי חשיבותו ביותר מוטל עליו האחריות, והתביעה יותר גדולה, והוא בכלל חילול השם, ואף אם נדמה לו להתלמיד חכם שיש לו תירוץ מספיק עפ"י הלכה, יקח בחשבון שמחמת כבוד ה' שלא יתחלל ולא ילמדו ממנו יותר על חשבונות שלו, או שיתפלל ביחידות בבית סגור ולא יעשה חילול השם.

התעוררות לתפלה בזמנה

[אח"כ 1234567]

א) תפלות אבות תקנום, ולר' יוסי תקנום כנגד תמידים (זרכות כו:), והיינו מהתמידים אנו יודעין זמני התפלות שתיקנו האבות, ובגמ' (זרכות לא) למד מהפסוק ערב ובוקר וצהריים דהם ג' תפלות, וכ' מהרש"א שם דאע"ג דכבר ידעין מהא דתיקנום נגד תמידים, וגם מה דאבות תקנום דהם ג' תפלות בג' זמנים הללו, מ"מ מביא הך פסוק דמפורש ביה להדיא בדיוק ג' זמנים הללו אימתי הם.

ב) וכ' הרמב"ם (פי' מכלי תפלה) דכשם שתפלה מה"ת כך מצוה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה, כתקנת חכמים והנביאים (נביאים היינו אברהם יצחק ויעקב ודוד), ובשו"ע (א"ח"ה פט) פסק דתפלת שחרית זמנה עד ד' שעות, ולאחר ד' שעות אף דעדיין רשאי להתפלל עד חצות אין לו שכר תפלה בזמנה, ובטו"ז (קכ"א) כ' דאחר ד' שעות אין התפלה נחשב עוד במקום קרבן תמיד, וחזק מזה יש ענין של זריזין מקדימין בכל דבר מצוה להקדימה בכל האפשריות, ובפרט לענין תפלת שחרית מבואר בזה"ק (ויחי רכ"ט) דעיקר זמנה הוא היותר קרוב האפשרי לשעה שמאיר היום, וכל המקדים מוקדם לברכה.

ג) ושם ענין וראה חומר הענין, דהא אף שגדול תפלת הציבור דמ"ע שבתורה נדחה מפניה, דמשחררין עבד להתפלל בציבור (זרכות מז:), יו"ד תסו, משום דיש צרכי חידוש ש"ש צעשרה. שו"ע"ר סי' ס"ו. מ"מ

ההכנות, לעסוק בצרכי ציבור בזמן התפלה דוקא, ולהתפלל בזמן שצריך לעסוק בצרכי ציבור, לעשות מיום לילה ומלילה יום, ואין הקב"ה מקבל שוחד במה שלומדין מאוחר כלילה על החשבון שיתפלל אחר זמן תפלה, והוא מצוה הבא בעבירה, והלומד שלא ע"מ לקיים מוטב אם לא למד, (ונצא"ע כ"י נסס כרוקח דאס עזר תפלה נשנל לימוד כאלו לא למד), ואתה בן אדם דע לך שכל התירוצים לא יועילו כלום נגד האמת הגמור, ומוטב שלא לומר תירוצים שמטרה אחת להם להשקט יסורי המצפון של המפגרים, שעמוק בנפשם גם הם יודעים שאין להם הצטדקות, ועי"ז שמחפשים תירוצים מונעים מעצמם התקוה לשוב על זה, ותביעה גדולה וחזקה על מנהיגי קהלות שלא יניחו להתפלל בבתי כנסיות שלהם שחרית אחר חצות, וכשם שאילו היו האנשים באים לביהכ"נ ומשברים חלונות או מלכלכים הכתלים כבר היו יודעים היאך למונעם, כן לא יהיה דבר זה פחות בנחיצות להפסיקם, כי יותר מתחלל בזה כבוד שמים.

ט) ובשלחן הטהור (קט נזר זכב) כ' דרך צדיק גמור מוסמך מתלמידי בעש"ט, והוא קדוש ששכינה שורה עליו שהאבה והדביקות מטרידו, ומתקשר בעבודה שכלב כל היום, עליו אין להרהר כלילה אם מתפלל אחר זמן תפלה, אבל בלא"ה אפילו אם הוא פרוש מתאות עוה"ז ומרגיש איזה הארה ומדריגה, ומסגף עצמו באלף פרישות, ומטעין אותו במופתים, אם בשביל זה הולך בדרכים רעים ומשונים להתפלל אחר ד' שעות אינו אלא עץ נרקב המאיר באפילה, מקליפת נוגה קליפה תקיפה עי"ש כל לשונו.

י) אין צריך להתחשב עם קרוב משפחה שעושה חתונה לישראל ער עד שיעור שיפורע עי"ז השיעור שלו בבוקר, וכ"ש שיתאחר בזמן תפלה, כי אם אין בעל השמחה אחראי ומתאכזר על קרובים שלו בלי רחמנות להחזיקם ער עד שעות המאוחרות כלילה, אף שיודע שע"ז ייהרג כל היום שלו או איזה ימים, למה צריך להתחשב עמו ולא עכברא גנב אלא חורא גנב, אם היה יודע כל בעל שמחה כי אחר שעה 1 כלילה נשאר בלא מנין היה כ"א ממהר לגמור.

יא) ברמ"ח אותיות מר' גרונם (אופ קיז) איתא דר' לייב איגר אמר שאינו שכיר יום רק קבלן וע"כ מתפלל במאוחר, וזה שקר גם מעולם לא אמר כן ואסור להאמין, כי המאמין בתורה אינו מדבר כן, (וכמה שקרים נמלא צרמ"ח אותיות כמ"ל, כאשר ציארתי צמונערס פתי יאמיז לכל דבר).

ה) ואיסור גדול להביא ראייה מצדיקים שכולם אמרו שלא ללמוד מהם בזה כמ"ש בתולדות הנפלאות (מאנגליא, וסאריק נזכר צראיות צבי ישראל וזמנים), וגם טיפשות הוא להתדמות אליהם בזה, דכשם שאינו מבין היאך חיו צדיקים ההם בלי אכילה ושתייה ושינה וסיגופים נוראים, כן אינו מבין למה התפללו שלא בזמן, וחזן מזה רובא דרובא של תלמידי בעש"ט התפללו בזמן, ולמה יבחר לו דרך נסתרה להיפוך ממה שנהגו כולם.

אוצר החכמה

ו) ומי שמרגיש בעצמו שצריך הכנה דרבה לפני התפלה (ואו שכוף חולי מעיים ר"ל), מחוייב לילך לישון תיכף אחר תפלת מעריב, ולקום במוקדם האפשרי ולהתחיל הכנותיו תיכף ומיד, ולא יאכל הרבה כלילה כמה שעות לפני זמן שינה ולא ישתה הרבה בבוקר שלא יפריע לו בתפלתו, ומיד שיוכל להתפלל על פי שו"ע יתפלל ולא יחמיר בה חומרות יתירות, (ואס אי אפשר לו נש"א וכו' אונס אז ידלג פסוד"ז ויאמר ק"ש עם תפלה בזמנה).

ז) ויש להמליץ בפסוק (תהלים סג, ז) אם זכרתך על יצעי באשמורות אהגה בך, דבשבט מישאל (ממגיד דקרעמין) פי' הרישא אם זכרתך על יצעי, דהכונה על מ"ש אבא בנימין שיהיה תפלתו סמוך למטתו, והיינו על יצעי סמוך למטתי לא יאחר הרבה משעה שקם בבוקר, אמנם לזה צריך להיות באשמורות אהגה בך, שיקום בעוד לילה ללמוד אז ולעסוק בהכנה דרבה, אבל אם יתחיל עם ההכנות כשכבר האיר הבוקר אז לא יוכל להיות זכרתך על יצעי, תפלתו סמוך למטתו, ויל"פ באשמורות היינו בתחלת הלילה כשמתחילין סדר משמרות אהגה בך לזכור שבבוקר אני צריך להתפלל כראוי וע"כ ילך לישן במוקדם ולא יכלה זמנו במסיבות או לילך לחתונות, והחכם עיניו בראשו ורואה את הנולד.

ח) ולאותן האומרים תירוצים ייאמר כלך לך מדבר שקר, בואו ונעשה חשבון, כ"ד שעות יש במעל"ע, שעה א' מאלו הכ"ד אתה מתפלל, שאר השעות אתה ישן ואוכל ולומד ועושה הכנות לתפלה, השאלה הוא רק היכן להעמיד שעה של התפלה, והיכן להעמיד שעות ההכנה ושאר הדברים, ע"כ הקב"ה אומר לכל איש מישאל, בני הנני מצוה אותך שתסדר כל שאר השעות שלך מסביבות השעה של זמן תפלה שקבעתי בתורתך, ולא תהפך גבולות שגבל הקב"ה בעולמו, ללמוד בזמן תפלה ולהתפלל בזמן לימוד, לעשות הכנות בזמן תפלה וללמוד בזמן

פרק ו'

אם יש היתר לישאר בחתונה עד זמן מאוחר

ההרגש של שמחה, ביום גדול כזה שמובילים יו"ח לחופה בשטו"מ אוכדים עשתונותיהם קשה להם לחשוב בשכל הישר, ולכלכל עניניהם כדת התורה כראוי וכנכון, ולפי הנהוג יוצא דבר מכאיב שמניחים את הברדחנים לצער את הקרואים העייפים מאד, ולגרום להם הפסד גדול במה שמאריכים בחרוזים של הכל ללא תועלת ואין לשום א' הנאה מזה, כי די במה שיאמר על כל א' ג' חרוזים ומה לנו להרבות בשבח בו"ד במקום שמחת חתן וכלה, הלא הזמן יקר מאד לישון קצת ולנוח מעבודת היום כדי שיוכלו לקום בזמנו וללמוד לפני התפלה בלי שיאחרו ח"ו זמן ק"ש ותפלה, (ויש להחריע על שיש צדחנים שכשחריע ח"ו חסון כמשפחה מדברים מזה צשעת הצדחנות, וגורמים לער בלתי יסוער להמשפחה, ותחת לשמח חתן וכלה, הם מעוררים הספד וכו' נגד ההלכה והאנושיות).

והישמע דבר כזה דדוקא בעת שזיכה ה' את המחתנים להוביל בניהם לחופה יחטאו חטא גדול כזה לגרום לכל כך אנשים איחרו זמן ק"ש וביטול כונת התפלה מחמת שהם עייפים, וביטול תורה כל היום, והפסד עבודה ושאר דברים שאין כאן המקום לפורטם, ולא עוד אלא שבלי עין הרע המשפחות גדולות ובזמנים שיש הרבה חתונות יוצא לפעמים ב' או ג' פעמים בשבוע להיות בחתונה ומילא אינו מקיים השיעור שלו ביום הבא וכל מתרשל הוא וחבירו מכל השיעור, ע"ד אם תעזבני יום יומים אעזובך.

ואפילו אם יש מי שאינו מפריע לו סדר יומו אפילו אם ישאר עד עד שעות הקטנות של הלילה אסור לעשות כן מחמת מכשול לרבים שלומדים ממנו שאין זה חסרון.

וידוע דעת מרן מ'סאטמאר ז"ל היה שבחורים לא ילכו כלל לחתונות כיון שמפריע ללימודם, וכהיום לא רק שעוברין על זה אך גם נשארים אצל חתונת קרוביהם רוב הלילה, וזהו עוולה גדולה.

וכדי שלא אחליט הלכה בעצמי הצעתי הדבר לפני כמה מורי הוראה יושבי על מדין מפורסמים כמה שנים וכולם בפה אחת הודו ואמרו כי אין שום היתר בזה, ומה שאין מוחים על זה הוא לפי שמתיראים שלא ישמעו להם.

כיון שא' מהגורמים לאיחור זמן תפלה הוא בשביל שיש חושבים שצריך לישאר אצל חתונת קרוביהם עד זמן מאוחר בלילה על כן אייחד כאן הדיבור בזה.

דהנה יש טועים דצריך לישאר אצל חתונת קרוביו עד הסוף אף שזה מפריע מאד לסדר היום שלאחריו, ומבטל שיעוריו, ואצ"ל אם יש חשש של איחור זמן ק"ש ותפלה רח"ל, ויש אומרים ומה אעשה איני רוצה להתקוטט עם אשתי עבור זה שהיא מקפדת אם לא אשאיר עד הסוף כמו כל א'.

בגמ' (נ"מ ל:) אמרו שלך קודם לשל כל אדם, וחייך קודמין, ומלאכתו מרובה משל חבירו פטור מהשבת אבידה, ויש המתנצלים שמוכרח לעשות כן משום שלום המשפחה וכיו"ב, אמנם שכחו גמ' מפורש שם בזקן ואינו לפי כבודו, דאם הוא מחזיר את שלו ואינו חושש על כבודו, צריך להחזיר גם את של חבירו ואינו יכול לומר שאינו לפי כבודו ולהשתמש בהיתר זה כרצונו, וכמו"כ בזה אותן האנשים עצמם כשנוגע לנוחיות שלהם ולממונם אינם שומעים כ"כ לקול האשה או לקול משפחתם, ורק כשמגיע למילי דשמיא שומעים לה, היפוך מארז"ל דאדרבה במילי דעלמא ישמע לה ולא במילי דשמיא, וכ"א יכול להסביר בנועם דברים שהוא כבר אינו חדר אינגל והוא בבעלות עצמו לעשות כפי מה שמרגיש בנפשו שנצרך לו שינה של ו' שעות לכה"פ שיוכל להיות יהודי פשוט לקום בבוקר וללמדו לפני התפלה ולהתפלל בזמנו ואינו יכול לוותר ע"ז בשום אופן, ואם קרובו או אחיו אינו בעל אחריות להתחשב עם אנשים הקרואים ולצערם במה שמשלם לבדחן לדבר שטותים כדי לגרום מכשול לכמה אנשים, למה צריך להתחשב עמו לישאר עד כל הלילה לענות נפשו בחנם, ואם יסביר לה שטוב טעם ודעת אין ספק שתבין את זאת ועוד תחשיב אותו עבור זה.

ומכאב לראות מלמדים ומגידי שיעור הנעורים רוב הלילה בחתונות וביום שלאחריו מגידים שיעור, ויש לחוש לעושה מלאכת ה' ברמיה, והוא דבר שאינו ראוי ונכון.

איזהו חכם הרואה את הנולד, יש אנשים שבעת שמגיעים לשמחת כלולת ביניהם. מחמת רוב

הרב יואל אברהם

כמה שיבושים שבתרגום מהדורה חדשה של 'עוז והדר'

בחמשה חומשי תורה עוז והדר, בהמעלות שנמנו שם, על הוספות בתרגום, עפ"י דפוס ראשון ונציה, נגד רוב שאר הדפוסים, וידוע בדפוס וינציה נמצאו הרבה טעותים, וא"כ אין לסמוך עליה כ"כ להכריע נגד דפוסים הנפוצים שעברו תחת יד גדולי ישראל שבכל הדורות, במקום שיש לדון על גירסא ההיא של וינציה וכיו"ב, ויש לי להעיר בששה מקומות, שלכאורה אינו מוכרח להגיה דפוסים הנפוצים מכבר, ונא להודיעני דעתכם בזה.

(א) בפ' בראשית (ד, כא) עה"פ אבי כל תפש כנור ועוגב ובתרגום כתב 'דמנגן' ועוז והדר שינו עפ"י כת"י 'דממנן', וכ' דכן הוא בתרגום יונתן, ומפרשים תיבת ממנן, השמעת קול זמר ע"י שמכה באצבעותיו, וכ' דכ"ה בתרגום יונתן (עמוס ו, ה) וזה אינו כי בכל הדפוסים שברדקתי כתיב בשם דמנגן וכ"ה ברד"ק שם, אמנם מ"ש בתרגום יונתן בפ' בראשית אין הכונה דמכה באצבעותיו, דלא מצינו בשום מקום כלשה"ק או ארמי דתיבת ממנן יהיה פירושו מכה באצבעותיו, ועוד דאם כן היל"ל דממנן בכנורא ומזמרין באבובא, ולמעשה כתוב דממנן 'לזמרא' בכנורא ואבובא, ופירושו מוכן לכל תינוק דבי רב שהוא ממונה על ענין הזמר.

1234567

ומה שהקשו דפתח בל' יחיד 'מנגן' ומסיים 'ידעי' בל' רבים, אינו קושיא, דמ"ש התרגום דידעי זמר הוא הוספה על ל' המקרא, ורק מה שכ' דכל דממנן הוא פירוש כל תפש, ועל תיבת כל מתאים לשון יחיד דהיינו כל אחד, משא"כ כשמוסיף על לשון המקרא מדבר בל' רבים, (ומלכד זה כן הוא לשון המקרא בברכה מקומות אין מספר להתחיל בל' יחיד ולסיים בל' רבים).

אוצר החכמה

(ב) בפ' וישב (בראשית מ, יג) בעוד שלשה ימים ישא פרעה את ראשך, ובתרגום ידבריןך פרעה מלשון ינהגך, ובעוז והדר הגיהו ידכונך פרעה, ומפרשים שהלשון נשיאות ראש הוא מליצה לעליית זכרוננו לפני פרעה, וזה טעות כי בכל מקום תירגם נשיאות ראש על גוף הענין כמו בכי תשא את ראש קבל ית חושבן, וכן בשר המשקים פי' ישא את ראשך יעדי ית רישך, ולמה כאן דיבר לשון מליצה, ועוד במ"ש עליית זכרוננו עדיין אינו אומר אם לטובה או לרעה, אבל לגירסא ידבריןך הוא יותר מתאים לנשיאות ראש שממשיך להנהיג שררותו.

(ג) בפ' בשלח (שמות טו, כ) עה"פ ותצאן כל הנשים אחריה בתפנים ובמחלת, כ' בתרגום 'ונפקו' והם שינו 'ונפקא' לשון נקיבה, כי לדעתם נפקו הוא לשון רבים לזכרים ולא לנקבות, ויש להעיר בדפסוק שלאחריו ומעניא להון מרים 'שבחו ואודו' ולא כ' שבחא ואודאה, ועי' עוד בספר במדבר (לו, י) כן 'עבדו' בנות צלפחד, ולא כ' עבדא, וגם בעוז והדר לא הגיהו בכל אלו המקומות, ועל כרחך דלאו כלל הוא.

(ד) בפ' תצא (דברים כג, ג) עה"פ לא תוכל להתעלם, ובתרגום לית לך רשות 'לאתכסאה', ושינו 'לכסיותה' עפ"י תרגום יונתן, וזה אינו כי התרגום יונתן דרכו לפרש לא לפי פשטות הלשון, משא"כ האונקלוס שברך כלל מתרגם לפי פשוטו, הרי פשטות הפסוק לא תוכל להתעלם קאי על האדם, וכפירש"י שכוּבש עין כאילו אינו רואהו, ולא קאי על העלמת הכסות דאז הול"ל לא תוכל להעלימו, אמנם לפי האמת גם בתרגום יונתן טעה, דמ"ש 'לכסאה מיניה', א"א לפרש על האבידה, דא"כ היאך יפרנס תיבת 'מיניה'.

(ה) בפ' בראשית (ג, כא) ויסגור בשר תחתנה בתרגום 'ומלי' בשרא בשו"א תחת המ', והם הגיהו 'ומלי' בשרא בפתח תחת המ', וזה אינו כי בכמה מקומות בתרגום יש דמנקד לשון מלא בשו"א תחת המ', עי' ויקרא ט, יז דניאל ב, לה שם ג, יט.

(ו) בראשית יד, ה ואת הזוזים בהם (נקמץ) כ' בתרגום דבהמתא ונקוד הה' בסגול, והם נקדו הה' בפתח, ואיני יודע למה מוכן יותר לשנות מקמץ של תיבת הם בפסוק על פתח, מלשנות לצירי.

(ז) ב'פ' וירא (נראשית יח, כה) עה"פ השפט כל הארץ לא יעשה משפט כתוב בתרגום שלנו ב' נוסחאות א) דין כל ארעא לא יעבד דינא, ב) הדין כל ארעא ברם יעבד דינא, וכתבו בעוז והדר דב' הנוסחאות הם חירוף וגידוף, דנוסח הראשון אומר בניחותא שלא יעשה משפט ח"ו, ונוסח השני אומר בלשון תמיה וכי הקב"ה יעשה כמשפט, ולכן הגיהו דין כל ארעא ברם יעבד דינא, וכ"ה באמת גירסת חומש קאמארנא ומקראות גדולות הישנות, אך מ"מ גם גירסאות אחרות לאו משבשתא נינהו ומ"ש שהוא חירוף וגידוף להד"ם, כי גם תינוק מבין דמ"ש דין כל ארץ לא יעשה משפט הכונה בלשון תמיה אף אם לא כתוב ה' בריש התיבה, וכ"ה הגירסא בחומש מלבי"ם, וכן נוסח שניה האומר בה' הוא בלשון נוחותא, אמנם נוסח שניה וכן נוסח וינציה של עוז והדר דחוק קצת דא"כ שניה התרגום לשון הפסוק בלי שום סיבה ותועלת.

ומה שכתבו דרך התרגום לתרגם לשון תמיה בלשון מוחלט, אציין לך ח' מקומות שמהם תראה שלא כן הוא, א) בראשית ד' ט הנטר אחי אנא, ב) שם כט טו המדאחי את ג) שם מא לח הנשכח כדין ד) שם מג ז המדע הוינא, ה) שמות יז, העד כען ו) במדבר יא, יב האב אנא, ז) במדבר יא כב הען ותורין יתנכסון ח) שם כ, כי המן כיפא.

ח) ב'פ' בא (שמות יג, לו) וינצלו את מצרים, ובמקראות גדולות הישנים וחומש קאמארנא הגירסא ית מצראי, כי הכונה על אנשי מצרים לא על העיר מצרים, וכמפורש בתרגום יונתן שם, ובעוז והדר כתבו ע"פ דפוס וינציה וכ"ה במלבי"ם ועוד, 'ית מצרים' ואף דאין לשבש גירסא זו דבלשון מורחב מתיחסים הנכסים והממון להעיר, מ"מ אין לשבש הגירסא ית מצראי שהוא יותר מדוייק, והנך רואה שדפוס וינציה אינו היותר מדוייק כאשר אומר עוז והדר.

ט) ב'פ' ויצא (נראשית כט, טו) עה"פ הכי אחי עתה וגו' והגידה לי, כתב בתרגום המדאחי את וגו' חו לי, ועל תיבת מדאחי ניקרן המ' בפתח והוא מוזר ולמה שינו ממ"ש בדפוסים שלנו שו"א תחת המ', וכן בתרגון שלנו כתוב חוי לי, וזה יותר נכון כי חו הוא לשון צח וחתוך וזהו לשון עברי ולא דרך התרגום וכדאיתא בירושלמי (מגילה י) סורסי לאיליאי עברי לדיבור עי"ש פני משה.

י) ב'פ' בשלח (שמות יז, טז) עה"פ כי יד על כס י-ה בתרגום שלנו כתיב דדעתיד 'דאתגח' קרבא, והם הגיהו 'דיתגח, כדי שיהיה ל' עתיד, ואינו מוכרח דמצינו הרבה בדומה לו ל' עתיד גם כשיש א' בראש התיבה, עוד שינוי עשו דבתרגום שלנו מתרגם כס כרסיה דהיינו כס שלו, כי תיבה זו מחובר לתיבת י-ה כאילו אמר כס של י-ה, ולכן מתאים לשון כרסיה, והם שינו לומר כרסי ובאמת כן הוא בחומש קאמארנא ומלבי"ם אבל גם מאן דתני כרסיה לא משתבש.

יא) ב'פ' תצא (דברים כא, יט) עה"פ ותפשו בו כתיב בתרגום ויחדון ביה, בחומש קאמארנא ומלבי"ם כתיב הגירסא ויחדון בפתח וכן הגיהו בעוז והדר, אבל גם הגורסין ויחדון בסגול א"צ לשבשו דאף שלפעמים פירושו שמחה, יתכן לפרשו גם לשון אחיזה, כי הרבה תיבות בנקודה דומה מצפרשים בב' משמעות ואין להם ראייה דאינו כן וא"כ מנ"ל לומר דשיבוש הוא.

הראיתיך לדעת דלחנם הרעישו עולמות כאילו נוסח שלנו שנקרא ע"י רבבות גדולי ישראל גאוני התורה שרפי מעלה היה משובש ולא ידעו ולא הבינו מה שלפניהם, והם באו ותיקנו הדבר ואומרים ראה זה חדש, לא היו דברים מעולם ועלה חרס בידם, כי אדרבה בנוסח שמצאו הם יש הרבה שיבושים גסים, והרבה דברים שאין נפ"מ בין גירסא ההיא לגירסא דידן, ואנן בהימנותא סגינן דכל דבר שעבר תחת יד אבותינו ורבנותינו ולא תיקנו בה כלום אמת ויציב ונכון הוא ואין בהם שום פיקפוק ובית מיחוש ח"ו.

*

הנה קבלתי מכתב של המהדיר תרגום המעובדת בחומש מקראות גדולות של עוז והדר, ועושה סניגורין לדבריו, ולדעתי עדיין יש לדון בזה. ואעתיק דבריו והתשובות שיש להשיב עליהן.

(א) כותב שדפוס וויניציא"ה מכריע כל הדפוסים אף שעברו תחת יד גדולי ישראל שבכל הדורות מטעם שהוגה ע"י החכם ר' יעקב בן ר' חיים ונחשבה הטובה ביותר מבין הדפוסים, הנה לא ידוע לי מי זה ר' יעקב בן ר' חיים, אבל המלבי"ם הדפיס חומש עם תרגום וגם הרה"ק מקאמארנא והם נאמנים עלינו בדיקדוק רב על כל דבר, וגם לא עולה על הדעת שכל גדולי ישראל היו מעבירים סדרא בכל שבוע בתרגומים שאין מדוייקים ולא עלה על דעתם שיש שיבושים (שנעשו מדעת ושלא מדעת כלשוננו) ולא העירו מזה כלום, וכי קטלי קניא באגמי הו"ח.

(ב) במ"ש על התרגום (בראשית ד, כא) דצ"ל דמנגן וכ"ה בנתינה לגר, ובתרגום יונתן י"ל הגירסא דממנן, מלשון ממונה, והמגיה שבעוז והדר מחזיק דבריו דהכל טעות המדפיסים, ומנן הוא בארמי לשון נגינה ע"י הקשה באצבעות ואינו מביא שום מקור לפירוש תיבה זו בארמי, ומהיכי תיתי נחדש מלות זרות בלשון ארמי בלי ראיה, ואף שהביא כן מחכם חוקר אשכנזי ר' שמשון ברוך שעפטל בבאורי אונקלוס אכתי אינו די בזה לשבש כל הספרים שלנו, ובפרט שחכם ההוא מעתיק מספרי הגוים ד'מנים' בלשון עברי הוא ג"כ קוי ומיתרי הכלי זמר, הלא התרגום בתהלים (קט) על במנים ועוגב כ' חלילין, ומה לנו עם חוקרי הגוים.

(ג) על מה שכתבתי בפ' בראשית (ז, כא) ויסגור בשר דגירסא שלנו על ויסגר הוא מלי בשו"א והם הגיהו בפתח, הוא כותב דצריך לשנות לפי שבשו"א הוא שם תואר משא"כ בפתח שהוא פועל, ומלא בקמץ תחת הל' שבס' ויקרא הוא ג"כ פועל עכ"ד, והוא דבר שאין לו שחר כי אם שו"א תחת מ' הוא פועל מה לי איזה נקודה יש תחת הל', ואף דיש פעמים מלי בציריה וכמו באקדמות יקר מלי, אבל לא בתרגום כאשר הוכחתי, ועוד כתב המהדיר הנ"ל כללים חדשות בלשון מלא, ואי"ה בפעם אחר אטפל בזה, כי יש לדון על כל דבריו.

(ד) הוא כותב דיש מסורה על התרגום כמו שיש מסורה על המקרא ולא ראיתי מסורה ההיא, אבל מ"מ אנו מחזיקין על מסורה שלנו ואין שום צורך לשנות.

(ה) עוד אציין שינוי בתרגום שעשו, בבראשית מח, א על איך חולה כ' בתרגום שכיב מרע, והגיהו אבוך מרע, וזה אינו כי בארמי שכיב מרע כינוי לשוכב על ערש דוי קרוב לגסיסה, עי' שמואל א יט, יד שמיכל אמרה שרוד אינו יכול לצאת באין אונים, משא"כ במלכים (ז-ח, ז) וכ"ט וכן שם יג, וי"ד ששם לא היה בגדר זה כתיב מרע סתם, וכן נראה כל השינויים שלהם שאינו אלא טעות מחמת השערות.

(ו) המנחת שי כ' על צללו כעופרת דתיבת צללו הוא בשו"א בלבד ומדפיסים דזמנינו וכן בעוז והדר כתבו לנקוד בחטף פתח וכן בפרקו נומי הזהב.

הרב חיים שלמה זלמן בלייער

כולל באבוב לונדון

בענין קדושה וקדיש והמסתעף (ב')

אוצר החכמה

תוכן הענינים (מה שבמוסגר הוא בהערות)

ענף א': בענין קדושה / מ"ע ונקדשתי / (חיוב תפלה בכל יום / חיוב תפלה בשבת ביו"ט בעשרה) קדושה - דבר שבקדושה - בעשרה / אופן אמירת קדושה / חילוק בין הקדושה בשבת לימות החול / שירת המלאכים לומר קדושה עם ישראל (אמירת קדושה של המלאכים תלוי באמירת ישראל / חביבים ישראל יותר ממלאכי השרת. ישראל מזכירים שם ה' אחר ב' תיבות שמע ישראל - ברוך אתה ה') / מנהג בני א"י שלא אמרו קדושה אלא בשבת.

ענף ב': כ"א תיבות קודם הזכרת ה' / המלאכים אין מזכירים שם הוי' אלא אחר ג' תיבות - ומשה רבינו לא הזכיר שם ה' עד אחר כ"א תיבות. (המלאכים נוטלין רשות זה מזה - שלא יקדים האחד ויתחיל ויתחייב שריפה (המלאכים החדשים נשרפים מיד אחר אמירת הקדושה) / אמירת קדושה בשבת - בנעימה / אמירת מזמורים בשבת, נשמת / שם המפורש (למשה רבינו נתגלה שם המיוחד שם הוי') / אמן - ברוך שם כבוד וכו' / קדיש (מעלת הצדיקים לעתיד יותר ממלאכים - שמרומו בקדיש) - ונקדשתי - וכוונת איש"ר.

ענף ג': כי שם ה' אקרא הבו גודל (דברים לב, ג) כמה לימודים מהפסוק על עניית הציבור כששומעים הזכרת ה' / ברכה / עניית - אמן / - ברוך הוא וברוך שמו / אמן יהא שמיה רבה / ברכו / זימון / בשכמל"ו בבהמ"ק / ברכת התורה.

ענף ד': ו' כנפים - בשכמל"ו / בשכמל"ו אחר פ' שמע ישראל / שבת בראשית.

ענף ב' - המשך

שם המפורש - אמן - ברוך שם כבוד וכו'

(ב) והנה היות שקדושה הוא לקדש את ה' ע"י אמירת ק'ק'ק' ה', יש להביא ענין שם המפורש, הנה בגמ' סנהדרין (5) איתא ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעוה"ב, וברע"ב (שם פ"י מ"א) את השם: של ד' אותיות כמו שהוא נכתב, מבואר מדבריו שלא מיירי מאומרו לבטלה ח"ו, אלא אפי' אם אומרו במקום שצריך אבל לא אמרו בל' אדנות אלא בלשון הוי' ככתיבתו, הוי' בכלל הוגה את ה', ומקור האיסור נלמד בפסחים (ג) זה שמי וזה זכרי לא כשאני נכתב אני נקרא, אני נכתב ב"ה' ונקרא בא"ד' וכן פ"י בתו' ע"ז (י"ז). ל"כ הוגה).

ובגמ' סנהדרין (קא:) שרק בגבולין אין לו חלק וכו' אבל במקדש לא שהרי בשם היו מברכין, והואיל ונהגו להזכיר אינו נענש כ"כ רש"י שם, היינו כיון שכה"ג ביוה"כ הזכיר שם המפורש (יומא סו.) א"כ אם אחד הי' בביהמ"ק ואמר ברכה עם שם המפורש אינו נענש.

(כא) והמקור על הזכרת שם המפורש* במקדש, הוא בסוטה (לח.) שנלמד מהפ' בכל המקום אשר אזכיר את שמי (שמות כ כ) בכל מקום ס"ד, אלא מקרא זה מסורס הוא בכל מקום אשר אבוא אליך וברכתך שם אזכיר את שמי, והיכן אבוא אליך וברכתך בבית הבחירה, שם אזכיר את שמי בבית הבחירה. וברש"י (שמות עט) כ' בכל המקום אשר אזכיר את שמי - אשר אתן לך רשות להזכיר שם המפורש שלי, שם אבוא אליך וברכתך - אשרה

* ובמדרש תהלים: ר' חייא בר אבדי אמר למה היו אומרים השם הנכבד בבית המקדש ככתבו ובמדינה בכנויו, ליראה את השם הנכבד והנורא, שנאמר: "נכבדות מדובר בך עיר האלקים סלה" (תהלים פז, ג), [הפ' נחלק לשנים] השם הנכבד מדובר בך, כלומר במקדש ככתבו, אבל במדינה בכנויו, שנאמר "עיר האלקים סלה". [הובא ברכינו בחיי פ' שמות ג טו].

שכינתי עליך, מכאן אתה למד שלא ניתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה באה שם, וזהו בית הבחירה. שם נתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בנשיאת כפים לכוך את העם עכ"ל:

כב והנה בגמ' (יומא סו.) איתא הכהנים והעם העומדים בעזרה, כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כה"ג, היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם, ואומרים: בשכמל"ו.

ושם ביומא (לו.) הילפותא על מה שעונין בבהמ"ק בשכמל"ו נלמד מהפ' כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקיננו. אמר להם משה לישראל: בשעה שאני מזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא אתם הבו גדל. ומה דאיתא בגמ' (תענית עו:) שאין עונין אמן במקדש² כ' ברע"ב (תענית פ"ג מ"ה) לפי שהיו מזכירין שם המפורש בחתימת הברכה בעניית אמן. נמצא לפי שמזכירין שם המפורש במקדש מש"ה לא סגי בעניית אמן אלא בשכמל"ו (וכ"כ זריעצ"ה תענית עס.) נמצא דביאור הפ' כי שם ה' אקרא היינו כשזכירין שם המפורש - הבו גדל - ע"י בשכמל"ו³. וע"ע להלן אר' כ"ב מהו הילפותא מהפ' כי שם.

כג לפ"ז י"ל שהמלאכים המקדישים ואומרים שם המפורש, שייך אצלם הענין של בשכמל"ו וכפי שיבואר להלן, וכן משה רבינו שלא הזכיר עד אחר כ"א תיבות, ואז הזכיר הפסוק של כי שם הבו גדל, שרואין מזה קדושת שמו יתברך והפחד לפני שמזכירין שם ה'.

² ויש לציין בזה דברי המהרש"א (סוטה מ: ב"א) שכ' לפי דעת המקובלים מלת אמן שהוא קיום והאמנת דבר הוא מחבר ומצרף הקרי והכתיב, דהיינו שם אדנ"י ושם הוי"ה במספר צ"א כמנין אמן, והיינו בגבולין שאינו נקרא רק בשם אדנ"י כדאמרין בס"פ אלו עוברין צריך לכון גם לשם הכתיב בצירוף במלת אמן, וזה שאמרו בסוף מסכת נזיר גדול העונה אמן יותר מן המברך שהוא מצרף הכתיבה (וכ"כ בעל הטורים (דברים כז ב) אמן. בנימטריא הוי"ה אד". ולכן גדול העונה אמן יותר מן המברך שעולה שני שמות. וכ"כ במחזור וויטרי (קבו) גדול העונה אמן מן המברך. דזה קיום הברכה. ועוד שומע הברכה בעונה. וכי עני אמן הרי שהוא גדול. ועוד שם ביה"ש ושם ביה"ד עולין לסכום אמן. צא וחשוב יקדק אד' בחשבון אמן, אבל במקדש שהקרי והכתיבה [הוא] בשם הוי"ה אין כאן צירוף אמן. אבל אומר שם על כל ברכה תהלה דהיינו ברכה ברכו את ה' מן העולם נ"ו ותהלה דהיינו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, להורות על כוונה זו דשם הכבוד הזה שהוא שם הוי"ה הוא במקדש מן העולם הזה ועד הבא משא"כ בגבולין עכ"ל.

למשה רבינו נתגלה שם המיוחד שם הוי'

³ ויש לציין כאן דברי הבאר שבע (סנהדרין קיא.) וז"ל ולי נראה לפרש על דרך הפשט, שודאי כבר ידע משה גם האבות סוד שם המיוחד [יקדק], אבל לא ידעו רק כמו שאנו קוראים אותו בכינויו באל"ף דל"ת, אבל לא ידעו סוד שם המיוחד ככתבו באותיותיו, ומה ששאל משה 'מה שמו' היינו סוד שם המיוחד ככתבו באותיותיו, וזה גילה הקב"ה למשה כמו שנאמר (שמות ג. טו) זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור, ודרשו בסוף פרק אלו עוברין (פסחים ג. וקידושין עא.) שלמדו ב' שמות שם הקריאה ושם הכתיבה, אבל לאבות לא גילה הקב"ה להם סוד שם הכתיבה. וכן משמע בהדיא בתנחומא ריש פרשת וארא (אות א) וז"ל ילמדנו רבינו, מהו שיקרא אדם את השם באותיותיו, כך שנו רז"ל ואלו שאין להם חלק לעוה"ב האומר אין תחית המתים כו', אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו כו', רשב"י אומר משה לא הזכיר את השם עד שאמר כ"א תיבות האזינו השמים ואדברה (דברים לב, א) ואחר כך כי שם ה' אקרא, תדע לך שלא גילה אותו לאבות העולם כו'. מדמייתי הא דאמר רשב"י תדע לך שלא גילה אותו לאבות העולם כו' על הא דתנן (סנהדרין צ.) אף ההוגה את השם באותיותיו, משמע כדפירשתי. ועוד שהרי דרשו בפסוק (דברים לב, ג) כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקיננו, מכאן שעונין בשכמל"ו אחר ברכה שבמקדש, באותיותיו, כדתנן בפרק אלו נאמרין (סוטה לח:) ובסוף מסכת תמיד (לג:), וזהו שאמרו בשמות רבה (בפרשת וארא ו, ד) במאמר הזה חבל על דאברין ולא משתכחין כו' ולא הודעתי להם ששמי ה' כשם שאמרתי לך כו', כלומר ולא הודעתי להם ששמי ה' ככתבו באותיותיו, כשם שאמרתי לך זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור וגו', שלמדתיך ב' שמות שם הקריאה ושם הכתיבה: עכ"ל.

מדברי הבאר שבע יונח לן למה ילפינן הכ"א תיבות לפני הזכרת ה' רק ממשה רבינו, כיון שעד משה רבינו לא נתגלה שם הוי', א"כ הילפתא שייך רק ממשה רבינו וק"ל. וכן הנוסח בווידי של הכה"ג ביה"כ שאמר אנא השם חטאתי וכו' אני וביתי ככתוב בתורת משה עבדך כי ביום הזה יכפר עליכם למהר אתכם לפני ה' תהווה ונהכהנים והעם כששומעים את השם הנכבד וכו' נופלין על פניהם ואומרים בשכמל"ו, והק' בשושנים לדוד (הובא גם בליקוטין יומא פ"ג מ"ה) למה נזכר כאן משה רבינו, ומי לא יודע שהתורה נקרא על שמו, ולפי דברי הבאר שבע אתי שפיר שרק ממשה רבינו ילפינן שהשיג שם המפורש, א"כ כאן בכה"ג שהזכיר שם המפורש בווידי כקדושה ומהרה שייך הלי' ככתוב בתורת משה.

והנה התור' בסוטה (ל"ח ד"ה כ"ה) כתבו שאפי' במקדש אחר שמעון הצדיק לא הזכירו שמה"מ דרך במקום שיש גילוי שכינה מזכירין, ולפ"ז המלאכים שעם כנפיהם נעשים מקורבים לשכינה, א"כ דייקא אצלם שייך הענין של בשכמל"ו וע"ע להלן.

ונמצא שמה שאיתא שחביבין ישראל (חולין 5"ב: 6) במה שהמלאכים אינם אומרים שירה עד אחר שישראל אומרים, יש עוד חידוש בזה, שהרי אנו אומרים הקדושה כעת בגלות רק עם שם אדנות¹, והמלאכים מקדישים בשם הוי', ואפ"ה חביבין ישראל שהם אינם יכולים לקדש עד שאנו מקדישים אף שאנו במדרגה פחותה מהם.

קדיש - ונקדשתי - וכוונת איש"ר

כד) נתבאר לעיל (א"י ז') שע"י קדיש מקיימין בזה מ"ע דונקדשתי בתוך בני ישראל, והנה בס' שבולי הלקט (ח) כ' בשם תשובות הר"ר אברהם ב"ר דוד זצ"ל מצאתי, על מעשה הקדיש לא נמצא בדינו דבר מבורר היטב מן הראשונים, אך סמכוהו האחרונים על הפסוק הזה, ועל מה שאמרו רז"ל במדרש כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה, מן הדברים הללו יוצא להן שאם נתקבצו עשרה בני אדם לדבר מצוה בין לתפלה בין לתלמוד תורה צריכין לקדש [היינו לומר קדיש אחר תפלה או ת"ת] עכ"ל השב"ל. וברוקח (סי' ט"א) כ' שאומרים חצי קדיש אחר קריאת התורה לפי שאין לך כל דיבור ודיבור שבתורה שאין בו שם המפורש [אלא] שאין אנו יודעין, לפיכך צריך להקדיש על אותו השם עכ"ל. וכ"כ בס' שבולי הלקט (ח) שכ' ומה שנהגו לומר קדיש אחר פסוקי דזמרא מצאתי הטעם לגאונים זצ"ל מפני מה מקדישין במקום שדורשין שם פסוקים לפי שאין כל תיבה ואות שבתורה שאין שם המפורש יוצא מהן מה שאין אנו יודעין לכך נהגו לקדש עכ"ל.

¹א"ה"ח 1234567

ובב"י (א"ה"ח סי' מ"ה) ואומר קדיש. כתב האגור בסימן [צ"ד] וז"ל השיב הראב"ד טעם על הקדישים שאומרים בתפלה אחד [שלכאורה לא היו צריכים לומר רק פעם אחת אחר גמר כל התפלה] אחר פסד"ז שיש לשם הפסק דפסוקים, וקדיש אחר שמונ"ע [קדיש תתקבל] שהיא מצוה בפנ"ע ואינה דבוקה לאחריה, וקדיש אחר קריאת התורה כי הוא מצוה בפנ"ע בכניסה, וקדיש אחר הקדושה והיא דבר שבקדושה [חצי קדיש אחר תחנון], וקדיש אחר אמירת מזמור או פרק או אגדה או משנה כדאמרין בסוטה (מט.) עלמא קאי אקדושתא דסידרא ואיש"ר דאגדתא, וקדיש אחר אשרי למנחה שהיא מצוה בפנ"ע שכל האומר תהלה לדוד [ג"פ] בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב (ברכות ז'), וקדיש אחר ברכות ק"ש של ערבית כי תפלת ערבית רשות ויש שהולכים להם קודם שמונ"ע ולא ישמעו קדיש, וקדיש לאחר תפלת ערבית שכבר נשלמה התפלה, ואין פוחתין משבעה קדישים בכל יום והגאונים כתבו על שם שבע ביום הללתיך (תהלים קיט קסד) עכ"ל משבלי הלקט (תפלה סי' ח) - מבואר מדברי הב"י שעל "גמר" של דבר שנעשה ברבים אומרים קדיש.

כה) וכ' בערוך השולחן (א"ה"ח סי' מ"ה ח) הקדיש הוא שבח גדול ונורא, שתקנו אנשי כנסת הגדולה אחרי חורבן בית ראשון, והיא מחורבן בית המקדש וחורבן ארץ הקודש ופיזור ישראל בארבע כנפות הארץ, ואנו מתפללים שיתגדל ויתקדש שמו יתברך כמו שאמר הנביא [יחזקאל לח, כג] והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה' ואמר ר' יוסי בריש ברכות [ג']. שפעם אחת שמע בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים וכו' וא"ל אליהו הנביא שג' פעמים ביום יוצא בת קול כזה ולא עוד אלא שבשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה רבה וכו' הקב"ה מנענע בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם, ומפני גודל מעלתו תקנוהו בלשון ארמית מפני שבכבל דיברו בלשון זה ולכן כדי

¹ הנה במקדש כשהיו מתפללין שמונ"ע מבואר בגמ' (תענית ט"ז:) שהיו אומרים בחתימת הברכה ברוך ה' אלוהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך מגן אברהם וכ' רש"י (ברכות גר.) שהענין אומרים: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והנה לדעת הראשונים (רע"ב פ"ב מ"ה, ריסב"א תענית, מהרש"א סוטה מ:). וכן משמע מרש"י האזינו עה"פ כי שם) דעניית בשכמל"ו הוא רק על שם שאומרים בשם המפורש וכל חתימת הברכות במקדש ה"י בשם המפורש (אולם דעת התו"י יומא ל"ט ותו' ר"ד שם דרך בשעת וידוי ובשעת נשיאת כפים הזכירו שמה"פ, ולא ברבים אחרים), אולי גם הקדושה בתוך השמונ"ע היו אומרים בבהמ"ק בשם המפורש.